

לכבוד נשיא בית המשפט העליון, השופט משה לנדוי,

לרגל פרישתו לגמלאות *

כבוד שר המשפטים, משה ולאה היקרים, שופטים, שרים וחברי כנסת נכבדים, כבוד יושב ראש לשכת עורכי הדין, קהל נכבד. מובטחני שתמחלו לי אם במעמד חשוב זה, הבא לציין את פרישתו בעוד ימים אחדים של כבוד נשיא בית המשפט העליון לגמלאות ואת יום הולדתו ה־70 — וכידוע בין שני אירועים אלה קיים, על־פי גזירת החוק, קשר בל־ינתק — אתחיל את דברי עליו בנימה אישית. ראשית ההיכרות האישית בין שנינו עוד בתחילת שנת 1940, כאשר הוא

* דברים שנאמרו בטקס שהתקיים במשכן הכנסת בירושלים ביום 21.4.82, לכבוד נשיא בית המשפט העליון, השופט משה לנדוי, לרגל פרישתו לגמלאות.

בא מירושלים לחיפה, על מנת לכהן בתפקיד של שופט שלום בעיר זו, שבה שימשתי אז עדיין במקצוע עריכת הדין. והנה, תוך זמן קצר מאוד לאחר עלותו על כס המשפט התרשמו והשתכנעו הפרקליטים שהיו מופיעים בפניו – ואני ביניהם – ששופט צעיר זה – הוא היה אז רק בן 24 שנים – יודע לכלכל את מלאכת השפיטה כבקיא ורגיל בה, הן מבחינת הידע המשפטי וההתמצאות בסדרי הדין, והן מבחינת שכלו הבריא וחושו המובהק למה שתובעת שורת הצדק; ובייחוד שיש לו כושר החלטה ואינו מהסס לתת החלטות ביניים מנומקות על אתר, כגון החלטות בשאלה הכואבת, שהיתה מתעוררת בזמן ההוא חדשות לבקרים, דהיינו אם ההסכם שעליו הסתמך בעל דין לצורך תביעתו או הגנתו שייך לסוג ההסכמים אשר סעיף 80 לחוק הפרוצדורה האזרחית העותמנית הורה שהם טעונים הוכחה בכתב – שאלה אשר לפעמים לא היה קל לענות עליה, עקב הנוסח המעורפל של הסעיף בתרגומו העברי. בסוף שנת 1940 נתמניתי גם אני להיות שופט שלום בחיפה, דבר שהביא לידי כך שנקרמו בינינו יחסי ידידות ומני אז הם נתהדקו והלכו.

עם כניסת איטליה למלחמת העולם, בשנת 1941, והתקרבותה של זו, בגלל כן, לאזורנו, הקימה ממשלת המנדט חיל מתנדבים מבין תושבי הארץ, אשר המצטרפים אליו, עמם נמנינו גם אנחנו, היו ברובם המכריע יהודים, ואילו מיעוטם פקידים אנגלים, לרבות כמה שופטים אנגלים. אחרי אימון מזוהז הוצבה יחידתנו במחנה של חיל התותחנים של הצבא האנגלי שעל הר הכרמל, שעליו הוטלה המשימה להפעיל את התותחים הכבדים, שהיו מצויים שם, כדי להדוף את התקפות אווירוני האויב. על המתנדבים היה להימצא במחנה האמור שלוש פעמים בשבוע בשעות שלאחר הצהריים, כדי להחליף את החיילים שקיבלו רשות לצאת את המחנה על מנת לבלות ולהתבדר במשך אותן השעות מחוצה לו. כיוון שהפצאות מן האוויר היו מעטות ובמשך הזמן נעשו נדירות עוד יותר עד שפסקו כליל, נתאפשר לשנינו להתהלך יחדיו בשלווה בתוך המחנה ולנצל את הזמן החופשי הזה לשם שיחה על בעיות משפט למיניהן, שנתקלנו בהן במשפטים שבאו לפנינו, ולהתייעץ כיצד יש לפתור אותן. משנעשה עניין זה הרגל, הבחין בו אחד ממפקדי יחידתנו, שופט אנגלי, ששימש אז בתפקיד נשיא-תורן של בית המשפט המחוזי בחיפה, ושהיה יושב לעתים לערעור על פסקינו. ומשראה שהרגל ההידברות בינינו נמשך והולך, לא יכול היה, משום-מה, להתאפק מלהגיב עליו בפני אחרים, באמרו אליהם: "These two are always putting their heads together".

ובכן, רבותי, מהזמן שבו החל חברי לכהן כשופט בית המשפט העליון, קודם (בשנת 1953) כשופט בפועל והחל משנת 1954 באורח קבוע, ועד שפרשתי אני מהכהונה השיפוטית ב-1976 – במשך כל התקופה הארוכה הזאת שבה ישבנו בדין לעתים קרובות בצוותא, we kept on putting our judicial heads together. לא כל שכן במשך ארבעה-עשר החודשים הרצופים,

שבהם פעלנו יחדיו כתברי הוועדה שהוטלה עליה המשימה לערוך חקירה בשאלות הסבוכות והעדינות, שנתעוררו עקב מלחמת יום הכיפורים, משימה אשר מנת חלקו של השופט לנדוי בהרמתה היתה – ואני נוקט כאן לשון המעטה – רבת חשיבות לאין ערוך. לא עתה שעת הכושר הנאותה להעריך כראוי לה את התרומה הכבירה והמאלפת שהביא חתן המסיבה הזאת באשר להתפתחות המשפט הישראלי ולהתעשרותו, ואף לא לעמידה כדבעי על מידותיו השיפוטיות הנעלות והתרומיות; אשר על כן, אסתפק, בנוגע לנושא זה, באמירת דברים ספורים בלבד.

זמנו כתב השופט המהולל, בנימין קרדוזו:

"לעתים קרובות כאשר הוא [השופט] נתון במיצר, קיימים עקרונות, תקדימים ואנאלוגיות, אשר בידו לכפות עליהם לשרת את הצדק, אם אך ניחן בעין הבוחנת הבריאה כדי לעשות שימוש בהם".

כזאת היתה דרכו בקודש של השופט לנדוי בפסיקתו, עינו הבוחנת עוברת בה כחוט השני.

זאת ועוד: מעייניו של שופט חייבים להיות מופנים למטרה לעשות כמיטב יכולתו המשפטית לשם התוויית פתרון שיפוטי בסכסוך שלפניו, שיהיה בו כדי לאזן את האינטרסים הנוגדים של בעלי הדין – לגשר בין כללי המשפט המתחרים הבאים להגן על אותם אינטרסים, הזאת בין שהיריבים המתדיינים הם הציבור והפרט מזה, ובין אזרחים בינם לבין עצמם מזה. מחובתו לחתור, ככל האפשר, להליכה בשביל הזהב, אלא אם כן הבנתו את הדין היא לטובת אחד מבעלי הדין, ולרעת יריבו. הבודק את פסיקתו של השופט לנדוי מן ההכרח שייזכר לדעת שבהרבה מקרים השכיל להגיע לאלתר לפתרון של שביל הזהב או, כפי שהוא היה רגיל לומר: "ללכת בין הטיפות". יצוין, שאין כוונתי בזה לעשיית פשרה בין הצדדים בגוף פסק הדין, כי אם לקביעת הלכה מאזנת – הלכה שיש בה כדי למתן את דבר יישומו של כלל משפטי, הפועל לטובת עניינו של אחד מבעלי הדין אשר ידו על העליונה, באופן שלא יפגע פגיעה יתרה באינטרס של מתנגדו. דוגמה אחת מני רבות לנקיטת גישה שיפוטית שכזאת יוכל לשמש הפתרון המשתקף בחלק האופרטיבי של פסק הדין, שניתן לפני שנים מספר במחלוקת שנתגלעה בין העדות הקופטית והחבשית בגין תביעותיהן הסותרות באשר לזכות ההחזקה בשתי קפלות נוצריות המצויות בכנסיית הקבר שבעיר העתיקה של ירושלים. אמנם הפתרון הזה לא נתגשם כולו במציאות, אך החשוב כאן הוא שהיה זה השופט לנדוי אשר בזמן ההת-ייעצות בין חמשת שופטי ההרכב, שקדמה להכרעה, הציע את הפתרון האמור לעמיתיו. על כגון דא אמר הנביא: "...אמת ומשפט שלום שפטו בשעריכם" (זכריה ח' 16).

תכונה אחרת, המאפיינת את פסיקתו של השופט לנדוי, היא זו הנוגעת

לעמידתו בשער בכל עת שבה הוא חש בצורך לתת הגנה שיפוטית לזכות מזכויות החירות הבסיסיות של האזרח, לבל תיפגע מפעולה או מהחלטה של אנשי השלטון. אף לעניין זה אסתפק בדוגמה אחת בלבד, הגם שאין היא יחידה. במשפט הידוע כ"משפט סומיל" קבע השופט לנדוי וביאר באר היטב שחופש הביטוי אין פירושו רק החופש להביע דעות ברבים אלא גם החופש להפיץ ולקבל ידיעות. בהקשר זה אני מצביע על האמרה הנודעת, שיצאה מפיו בעניין ההוא ואשר לא נס ליחה עד היום :

"שלטון הנוטל לעצמו את הרשות לקבוע מה טוב לאזרח לדעת, סופו שהוא קובע גם מה טוב לאזרח לחשוב, ואין סתירה גדולה מזו לדמוקרטיה אמיתית, שאינה מודרכת מלמעלה".

לא נותר לי אלא לאחל לשופט לנדוי אריכות ימים ובריאות טובה ולהביע את התקווה שימשיך לתרום להתפתחות המשפט שלנו, הגם שלא במסגרת התפקיד השיפוטי שבו כיהן עד כה. מכל מקום, הנני סמוך ובטוח כי מעתה יהיה לו פנאי יותר ממה שהיה לו בעבר, כדי לעסוק בתחביב האהוב עליו : הנגינה על הפסנתר. כידוע, גרס הפילוסוף היווני אפלטון שלימוד המוזיקה הוא חיוני לחינוכו של אדם באשר ההארמוניה המוזיקלית תורמת לעיצוב שיקול דעת מאוזן אצלו. עניין זה מעלה את המחשבה שהעיסוק בתחום האמור אולי תרם במידת מה לעיצוב שיקול הדעת המאוזן למהדרין, שהשתקף בעבודתו השיפוטית של השופט לנדוי.

שמעון אגרנט